

УДК 330.341.1:338.45

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.24.6>**Дацій Н.В.**

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного управління,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0640-6426>

Шуляр Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та бізнес-технологій,
Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4109-5961>

Чернишов О.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та бізнес-технологій,
Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0422-2252>

Datsii Nadiia

Polissia National University

Shuliar Nataliia, Chernyshov Oleksandr

State Non-Commercial Company

"State University "Kyiv Aviation Institute"

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

FINANCING OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES AS THE BASIS OF THEIR COMPETITIVENESS

Інновації виступають ключовим чинником забезпечення довгострокової конкурентоспроможності, економічної стійкості та модернізації промислового сектору. В умовах глобалізації, технологічного прогресу та зростання вимог до ефективності виробництва, українські підприємства змушені шукати нові джерела розвитку, зокрема через впровадження інноваційних рішень. Проте фінансова складова залишається одним з основних бар'єрів на цьому шляху. Особливої ваги ця проблема набуває в умовах воєнного стану, дестабілізації економіки та порушення міжнародних ланцюгів постачання. Обмеженість власних коштів підприємств, низький рівень залучення іноземних інвестицій, а також нестабільність державної підтримки суттєво ускладнюють реалізацію інноваційних проєктів. Водночас формування ефективної системи фінансування інновацій здатне активізувати модернізаційні процеси, посилити інтеграцію у світові ринки, сприяти відновленню промислового потенціалу та переходу до економіки знань. Дослідження фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств є вкрай актуальним як для наукової спільноти, так і для практиків, оскільки дає змогу виявити проблеми, оцінити ефективність існуючих механізмів та запропонувати шляхи їх удосконалення з урахуванням сучасних викликів.

Ключові слова: фінансування, іноземні інвестиції, конкурентоспроможність, інноваційна діяльність, інновації, інвестиції, промислові підприємства, бізнес, джерела фінансування.

Innovation is a key factor in ensuring long-term competitiveness, economic sustainability and modernization of the industrial sector. In today's conditions of high dynamics of global scientific and technological progress, innovation activity is becoming a key tool for increasing the efficiency and competitiveness of industrial enterprises. Successful implementation of innovations allows not only to promptly respond to changes in the market situation, but also to form long-term competitive advantages. For Ukraine, which is at the stage of economic transformation and rebuilding industrial potential in the face of internal and external challenges, the activation of innovative activities of industrial enterprises is critically important. However, in practice, the innovative activity of industrial enterprises remains at an insufficient level due to a lack of investment, the inconsistency of the legislative and regulatory framework with modern challenges, a shortage of highly qualified personnel, as well as weak integration of science and production. In the context of globalization, technological progress and increasing requirements for production efficiency, Ukrainian enterprises are forced to look for new sources of development, in particular through the implementation of innovative solutions. However, the financial component remains one of the main barriers on this path. This problem becomes especially important in conditions of martial law, economic destabilization, and disruption of international supply chains. The limited own funds of enterprises, the low level of attracting foreign investment, as well as the instability of state support significantly complicate the implementation of innovative projects. At the same time, the formation of an effective innovation financing system can activate modernization processes, strengthen integration into global markets, promote the restoration of industrial potential and the transition to a knowledge economy. Research into financing innovative activities of industrial enterprises is extremely relevant for both the scientific community and practitioners, as it allows identifying problems, assessing the effectiveness of existing mechanisms, and suggesting ways to improve them, taking into account modern challenges.

Keywords: *financing, foreign investments, competitiveness, innovative activity, innovations, investments, industrial enterprises, business, sources of financing.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації економіки та технологічного прогресу зростає потреба у впровадженні інноваційних рішень на промислових підприємствах. Інноваційна діяльність є вирішальним чинником підвищення ефективності виробництва, освоєння нових ринків та зміцнення конкурентних позицій. Проте реалізація інноваційних проектів потребує значних фінансових ресурсів, доступ до яких часто обмежений, особливо в умовах економічної нестабільності та недосконалого фінансового середовища.

Фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні супроводжується низкою проблем: обмеженістю власних фінансових ресурсів, недостатнім розвитком інструментів венчурного інвестування, низькою активністю банків у кредитуванні інновацій, а також відсутністю ефективних механізмів державної підтримки. Це значно ускладнює впровадження інновацій, що, у свою чергу, негативно позначається на конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств як одного з ключових чинників їх конкурентоспроможності є предметом численних наукових досліджень, як українських, так і зарубіжних учених. У своїх працях дослідники розглядають фінансування як необхідну передумову реалізації інноваційної стратегії підприємства, акцентуючи увагу на необхідності формування сприятливого фінансового середовища та диверсифікації джерел фінансування.

Значний внесок у вивчення теоретичних і практичних аспектів інноваційного розвитку зробили такі українські науковці, як О. С. Воронкова [3], О. І. Амоша [1], Л. Г. Мельник, С. В. Кулик, які досліджували роль інновацій у промисловому розвитку та формуванні конкурентних переваг. У їхніх роботах підкреслюється важливість державної підтримки інноваційних процесів, створення інноваційної інфраструктури, а також розвитку механізмів фінансового стимулювання.

А.І. Рой та І.М. Бланк розглядають фінансові інструменти підтримки інноваційної діяльності, зокрема венчурне фінансування, цільові інвестиційні програми та іннова-

ційні фонди. Вони відзначають, що залучення фінансових ресурсів з альтернативних джерел (гранти, приватні інвестори, міжнародні програми) дозволяє зменшити ризики та підвищити фінансову стійкість підприємств.

У зарубіжній науковій думці, зокрема у працях П. Друкера, Й. Шумпетера, М. Портера, наголошується на ролі інновацій як рушійної сили економічного зростання та основи конкурентоспроможності. Зокрема, Й. Шумпетер у своїй теорії «творчого руйнування» визначає інновації як головний механізм розвитку ринкової економіки, а М. Портер у моделі «діаманта конкурентоспроможності» підкреслює важливість інноваційного потенціалу національних компаній.

Попри значну кількість досліджень, все ще залишаються невирішеними питання щодо оптимізації фінансових механізмів підтримки інновацій на промислових підприємствах, враховуючи специфіку українського економічного середовища. Зокрема, існує потреба у комплексному аналізі ефективності чинних фінансових інструментів та розробці нових моделей залучення інвестицій в інноваційну діяльність, здатних забезпечити сталі конкурентні переваги в довгостроковій перспективі.

Формулювання цілей статті. проаналізувати структуру джерел фінансування інновацій, а також обґрунтувати напрями удосконалення механізмів фінансування для підвищення інноваційного потенціалу і конкурентних переваг підприємств.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна діяльність є одним із ключових факторів забезпечення довгострокової конкурентоспроможності промислових підприємств у сучасних умовах динамічного економічного розвитку [6]. Упровадження нових технологій, модернізація виробничих процесів, створення інноваційних продуктів потребують значних фінансових ресурсів, що зумовлює особливу увагу до проблеми фінансування інновацій.

Фінансове забезпечення інноваційної діяльності виступає не лише як інструмент її реалізації, а й як індикатор економічної активності, інвестиційної привабливості та рівня довіри до підприємств з боку різних суб'єктів – держави, інвесторів, банків, міжнародних донорів. У зв'язку з цим важливим завданням є аналіз структури та динаміки витрат на інновації з урахуванням джерел їх фінансування [4; 7].

Дослідження витрат на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування дозволяє глибше зрозуміти, які чинники впливають на активність підприємств у сфері інновацій, наскільки ефективною є державна підтримка, якою є роль власних коштів та позикового капіталу [1]. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах обмежених фінансових ресурсів, посиленої конкуренції та зовнішньоекономічної нестабільності, що характерні для України останніх років. У період 2021–2023 років інноваційна активність українських підприємств зазнавала впливу як глобальних викликів, так і внутрішніх факторів: пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення РФ, трансформації ринкових умов, порушення логістичних ланцюгів та необхідності адаптації до воєнного стану [5]. Ці обставини істотно змінили динаміку інноваційних витрат, джерела фінансування, а також галузеву спрямованість інноваційної активності.

Вивчення структури інвестицій в інновації за джерелами фінансування дає змогу не лише оцінити поточний стан інноваційної активності в промисловості, а й розробити пропозиції щодо підвищення її ефективності та стійкості в майбутньому [3].

У період 2021–2023 років витрати на інноваційну діяльність промислових підприємств України продемонстрували суттєве зниження. У 2021 році загальний обсяг витрат становив 12,420,095,2 тис. грн, у 2022 році – 10,171,650,9 тис. грн, а в 2023 році – лише 6,989,180,0 тис. грн. Це означає, що у 2022 році інноваційна активність зменшилася на понад 2,2 млрд грн або приблизно на 18%, а у 2023 році – ще на 3,2 млрд грн, що становить падіння більш як на 30% порівняно з попереднім роком [2].

Основну частину витрат традиційно формували власні кошти підприємств: у 2021 році вони становили 12,474,792,2 тис. грн (понад 99% загального обсягу), у

Рис. 1. Витрати на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування
Джерело: [2]

2022 році – 10,101,150,9 тис. грн (майже 99,3%), а в 2023 році – 5,713,271,7 тис. грн (81,7%). Таким чином, у 2023 році частка власного фінансування помітно зменшилася, що може свідчити про погіршення фінансового становища підприємств або зміну пріоритетів витрат. Водночас у 2023 році з'явилося значне фінансування з державного бюджету (25804,2 тис. грн), чого не спостерігалось в попередньому році, проте ця сума є незначною порівняно з потребами [2].

Фінансування з боку іноземних інвесторів протягом трьох років залишалося дуже обмеженим: 42 529,9 тис. грн у 2021 році, 4 595,9 тис. грн у 2022 році та 31 689,9 тис. грн у 2023 році. Показник 2022 року демонструє особливо низький рівень довіри або можливостей вкладень з-за кордону. Частка інших джерел у 2023 році (1,322,584,8 тис. грн) порівняно з 2022 роком (70,000 тис. грн) значно зросла, можливо, за рахунок міжнародної допомоги, грантів чи приватного сектора.

Очікується, що у 2024 році рівень інноваційної активності залишатиметься нестабільним, з огляду на триваючі воєнні дії, інфляційні процеси, складнощі з логістикою, а також потребу у відновленні критичної інфраструктури. Проте урядові програми стимулювання економіки та зростаюча роль цифрових рішень можуть частково компенсувати падіння інвестицій. У 2025 році ймовірно поступове відновлення інноваційного потенціалу за умови стабілізації безпекової ситуації та активізації міжнародної співпраці. Очікується також зростання ролі державного сектору у фінансуванні інновацій за рахунок бюджетної підтримки, а також можливе відновлення інтересу іноземних інвесторів до української промисловості.

Загалом динаміка 2021–2023 років свідчить про серйозні виклики у сфері інновацій, зумовлені як внутрішніми економічними обмеженнями, так і зовнішніми ризиками. Подальший розвиток буде залежати від здатності адаптуватися до нових умов, диверсифікувати джерела фінансування та посилювати співпрацю з міжнародною спільнотою.

Аналіз даних про витрати на інноваційну діяльність промислових підприємств України за видами економічної діяльності охоплює динаміку впродовж останніх десяти років (до 2023 року) з акцентом на відмінності між галузями, регресією та прогресією інноваційної активності, а також впливом зовнішніх факторів – насамперед війни.

Простежується чітка структурна асиметрія у витратах на інновації між галузями. Лідерами за обсягами інноваційних витрат залишаються підприємства хімічної промисловості, енергетичного сектору, машинобудування та виробництва електроніки. Наприклад, підприємства хімічного виробництва демонструють стабільно високі

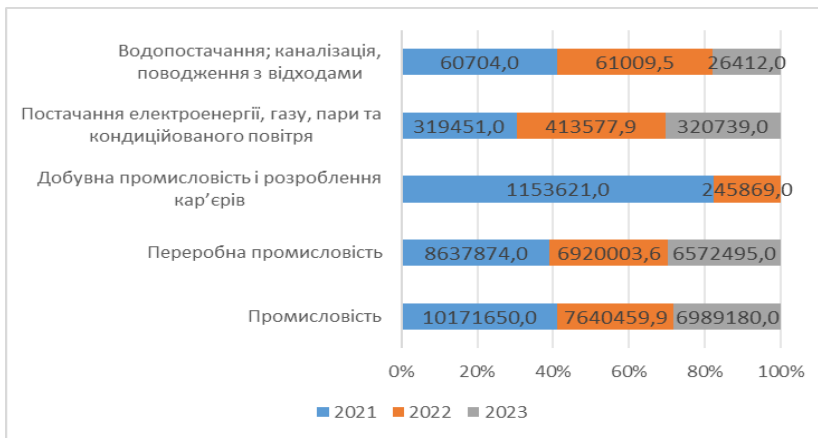

Рис. 2. Витрати на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у 2021–2023 роках

Джерело: [2]

витрати – понад 140 тис. млн грн щорічно, що свідчить про сталу політику впровадження технологічних оновлень і, ймовірно, тісний зв'язок із міжнародною кооперацією або залежністю від нових технологічних рішень. Цей сектор критично важливий для аграрної галузі (зважаючи на виробництво добрив), а також оборонної та медичної сфер. Така інтенсивність інновацій обґрунтовується високою конкуренцією, потребою у відповідності до екологічних норм і стратегічною значущістю.

У секторі постачання електроенергії, газу та пари також відзначається інтенсивна інноваційна активність: витрати досягали понад 320 тис. млн грн, що можна пов'язати із впровадженням енергоощадних технологій, «зелених» джерел енергії, модернізації мереж та цифровізації обліку. Проте у 2020 році обсяги знижуються до 206,7 тис. млн грн, що свідчить про початок регресивного тренду, який може бути пов'язаний як із завершенням масштабних проектів, так і з політичними, економічними та інституційними бар'єрами.

Виробництво машин і устаткування, особливо електроніки, комп'ютерів, автомобілів, залишається також одним з найбільших реципієнтів інноваційних вкладень. У 2020 році, наприклад, виробництво комп'ютерів і оптичної техніки потребувало 265,3 тис. млн грн, що свідчить про високий рівень автоматизації, програмно-керованого виробництва, використання штучного інтелекту в керуванні процесами.

Добувна промисловість, хоч і є капіталомісткою, демонструє значно нижчі витрати на інновації. Наприклад, у видобутку кам'яного вугілля у 2019 році витрати становили лише 4061 млн грн, а в наступні роки відсутні або незначні. Це свідчить або про низький рівень технологічних змін, або про консервативну модель ведення бізнесу в цьому секторі. Аналогічна ситуація у видобутку сирої нафти й газу – відсутність даних або мінімальні витрати. Ймовірно, це зумовлено як екологічними викликами, так і зниженням рентабельності видобутку в умовах глобального енергетичного переходу.

Легка промисловість (виробництво текстильних виробів, одягу, шкіряних виробів) систематично демонструє нульові або мізерні витрати на інновації, попри значний потенціал з точки зору експорту. У 2018–2021 роках значення коливались у межах 100–400 млн грн, а з 2022 року повністю зникають. Це свідчить про вкрай низький рівень технологічного оновлення в галузі, відсутність державної підтримки або концентрацію підприємств у сирій зоні економіки.

Окрема ситуація спостерігається у фармацевтичному виробництві, яке, попри складну ситуацію в країні, демонструє стабільність інноваційних витрат. У 2021 році обсяг становив понад 220 тис. млн грн, що можна пов'язати як із розвитком локального виробництва медикаментів, так і з важливістю галузі в умовах воєнного стану та пандемії COVID-19. Це свідчить про високу адаптивність галузі та її здатність до залучення як іноземних інвестицій, так і локальних ресурсів для забезпечення сталого функціонування.

Період після 2022 року характеризується різким падінням обсягу наданих даних. Це пов'язано як з втратою частини територій, так і з реальними обмеженнями у зборі статистики. Особливо це стосується підприємств, що знаходилися на територіях ведення бойових дій, або де діяльність зупинена. Проте це також ускладнює оцінку загального інноваційного клімату в країні.

У підсумку можна зазначити, що інноваційна активність в українській промисловості має високий рівень концентрації у вузькому колі галузей, переважно високотехнологічних і стратегічно важливих. Натомість більшість традиційних галузей, особливо ресурсно сировинних або працездатних, залишаються поза інноваційними потоками. Ситуація після 2022 року значно ускладнює повноцінне функціонування інноваційної системи країни та потребує переосмислення ролі держави як координатора і модератора інноваційної політики в промисловості.

Висновки. Фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в небезпечних умовах, зокрема в умовах воєнного стану, економічної нестабільності, зовнішньополітичної напруги або загроз техногенного характеру, набуває особливої ваги як інструмент забезпечення стійкості, адаптивності та відновлюваної здатності виробництва. В таких умовах традиційні джерела фінансування – власні кошти підприємств, державний бюджет, іноземні інвестиції – зазнають суттєвих обмежень, що призводить до зниження інноваційної активності. У відповідь на це зростає значення альтернативних фінансових механізмів: міжнародної технічної допомоги, донорських грантів, пільгового кредитування, державно-приватного партнерства та цільових програм підтримки критичних галузей.

Інноваційна діяльність у таких умовах має не лише економічне, а й стратегічне значення, оскільки дозволяє швидко адаптувати виробництво до нових викликів, впроваджувати технології подвійного призначення, зміцнювати логістичну автономність та цифрову безпеку. Водночас, необхідною умовою ефективного фінансування інновацій є створення сприятливого інституційного середовища, гарантій захисту інвестицій, спрощення процедур отримання фінансової підтримки та підвищення прозорості використання коштів.

Таким чином, у небезпечних умовах інновації виступають не лише засобом підвищення конкурентоспроможності, а й ключовим ресурсом виживання, що потребує цілеспрямованої та гнучкої фінансової політики на рівні держави, регіонів і самих підприємств.

Список використаних джерел:

1. Амоша О.І., Саломатіна Л.М. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. *Економіка України*. №3 2017.С.20–34.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 26.05.2025).
3. Довгань Ю.В. Теоретичні аспекти управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств. *Modern Economics*. 2022. № 36 (2022). С. 38–44. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-06).
4. Забашта Є.Ю. Теоретичні аспекти формування сутності інноваційного підприємства та його розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-90>
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2011. 398 с.

6. Каліна І.І., Шуляр Н.М., Хорошенюк А.П. Роль якості в підвищенні конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та міжнародному ринках: теоретичний аспект. *Економічний простір*, 2023, Вип. 188. С. 101-108. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-17>

7. Столбуненко Н.М., Прибок В.А. Інноваційно-інвестиційний розвиток України на сучасному етапі. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія / за ред Є. І. Масленнікова. Херсон : Грін Д.С., 2016. 854 с.

References:

1. Amosha O. I., Salomatina L. M. (2017) Innovatsiinyi rozvytok promyslovykh pidpriemstv u rehionakh: problemy ta perspektyvy. [Innovative development of industrial enterprises in the regions: problems and prospects]. *Economy of Ukraine*. no. 3, pp.20–34.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (access date 05/26/2025)

3. Dovhan Yu. V. (2022) Teoretychni aspekty upravlinnia innovatsiino-investytsiinoiu diialnistiu pidpriemstv. [Theoretical aspects of managing innovation and investment activities of enterprises] *Modern Economics*. no. 36 (2022), pp. 38–44. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-06)

4. Zabashta Ye. Yu. (2024) Teoretychni aspekty formuvannia sutnosti innovatsiinoho pidpriemnytstva ta yoho rozvytku. [Theoretical aspects of the formation of the essence of innovative entrepreneurship and its development] *Ekonomika ta suspilstvo*, no 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-90>

5. Illiashenko S. M. (2011) Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom promyslovykh pidpriemstv [Management of innovative development of industrial enterprises]: monohrafiia. Sumy: VTD “Universytetska knyha”, 398 s.

6. Kalina I. I., Shulyar N. M., Khoroshenyuk A. P. (2023) Rol yakosti v pidvyshchenni konkurentospromozhnosti pidpriemstva na vnutrishnomu ta mizhnarodnomu rynkakh: teoretychnyi aspekt. [The role of quality in increasing the competitiveness of an enterprise in domestic and international markets: a theoretical aspect]. *Economic Space*, Issue 188. pp. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-17> (in Ukrainian)

7. Stolbunenko N. M., Prybok V. A. (2016) Innovatsiino-investytsiinyi rozvytok Ukrainy na suchasnomu etapi. [Innovative and investment development of Ukraine at the present stage] *Innovatsiina ekonomika : teoretychni ta praktychni aspekty monohrafiia / za red Ye. I. Maslennikova*. Kherson: Hrin D.S., 854 s.